

Luigi Costato, Ferdinando Albisinni, Theodore Georgopoulos (eds.), *European and Global Food Law*, 3rd ed., Wolters Kluwer Italia, Milano 2025, ss. 921

W bieżącym roku na włoskim rynku wydawniczym ukazało się trzecie wydanie książki o europejskim i globalnym prawie żywnościowym. Pomysł wydania tego rodzaju dzieła zrodził się już dawno, bo przed kilkunastoma laty. W 2012 r. zostało opublikowane obszerne opracowanie na temat europejskiego prawa żywnościowego. Jego redaktorzy, Luigi Costato i Ferdinando Albisinni, uzasadniając powody jego wydania, pisali m.in. o roli rozporządzenia nr 178/2002 (tzw. ogólnego prawa żywnościowego) w integracji przepisów dotyczących żywności. Stworzyło ono ramy do interpretacji przepisów w tej materii wydanych w różnym czasie. W rezultacie europejskie prawo żywnościowe, zdaniem redaktorów, zmierza w stronę zintegrowanego i systemowego ujęcia, w którym przepisy z poziomu wspólnotowego oraz przepisy z poziomu krajowego i lokalnego są ściśle powiązane, tworząc jednolity model europejskiego prawa żywnościowego. Publikacja tej książki w języku angielskim miała na celu popularyzację jej treści w różnych państwach¹.

Już po kilku latach, bo w 2016 r., pojawiła się potrzeba wznowienia tego dzieła, ale ujętego w szerszej perspektywie i rozbudowanego o nowe treści, wykraczające poza Europę. Świadczy o tym już sam tytuł („Europejskie i globalne prawo żywnościowe”, podkreślający rosnący wymiar globalny tej dziedziny prawa. Przedmowa zatytułowana „Droga do światowego prawa żywnościowego” wskazuje kierunek zmian, a zarazem sygnalizuje czytelnikowi, że – jak piszą redaktorzy – europejskie prawo żywnościowe nie ogranicza się do Europy, ale jest pod wpływem i wpływa na prawo globalne. Dlatego każdy, kto chce poznać europejskie prawo żywnościowe, musi wziąć pod uwagę powiązania między tym prawem a globalnym prawem żywnościowym. Z tego względu po rozdziałach wprowadzających i ogólnych znalazły się trzy rozdziały na temat „Trendów w globalnym prawie żywnościowym”, dotyczące USA, Chin i Ameryki Łacińskiej.

¹ Szerzej: K. Błażejewska, R. Budzinowski (rec.), *European Food Law*, red. L. Costato, F. Albisinni, Wolters Kluwer Italia, Seggiano di Pioltello 2012, „Przegląd Prawa Rolnego” 2012, nr 1, s. 267 i n.

Z kolei w przedmowie do trzeciego wydania, napisanej przez Ferdinando Albisinniego i Theodore'a Georgopoulou², zatytułowanej „Prawo żywnościowe między globalizacją a suwerennością” autorzy zauważają rosnącą tendencję do dzielenia się modelami i rozwiązaniami z systemami prawnymi spoza Unii Europejskiej, skoro źródła regulacji prawa rolno-żywnościowego w coraz większym stopniu mają charakter europejski lub globalny. Piszą o pojawieniu się wielopoziomowych ram, zasad i przepisów, odnoszących się do systemu rolno-żywnościowego jako całości, w której poziomy globalny, europejski i krajowy są ze sobą powiązane.

Kryzysy ostatnich lat zwiększyły znaczenie bezpieczeństwa dostaw żywności, a przez to skłoniły do zwrócenia uwagi na kwestie suwerenności żywnościowej. W efekcie w zakresie prawa rolno-żywnościowego pojawiły się nowe tematy wychodzące poza produkcję, sprzedaż i konsumpcję żywności, a związane „z pełnym cyklem życia”. Z tego względu to wydanie wymagało uzupełnienia o wspomniane nowości. Znalazło to wyraz w strukturze recenzowanego dzieła, które wzbogacono o nowe rozdziały, a krąg autorów został rozszerzony o ekspertów prawa żywnościowego pochodzących z wielu państw o różnych systemach prawnych. Już ponaddwukrotnie większa liczba stron, a także liczba rozdziałów (59) świadczy o znacznej rozbudowie treści.

Ogólne wprowadzenie zamyka się w ramach dwóch tytułów: „Trendy i ścieżki” (*Trends and Pats*) oraz „Wymiar pozaeuropejski” (*The Extraeuropean Dimension*). Pierwszy z nich zawiera znane już z poprzednich wydań rozważania dotyczące zasad i reguł europejskiego i światowego prawa żywnościowego (*Principles and Rules of European and Global Food Law*) pióra L. Costato oraz nieco zmienione i rozbudowane rozważania F. Albisinniego charakteryzujące drogę do europejskiego i globalnego systemu prawa żywnościowego (*The Path to the European and Global Food Law System*). Nowość stanowi kolejny rozdział Th. Georgopoulou dotyczący rozszerzenia europejskiego i globalnego prawa żywnościowego poza żywność (*Expanding European and Global Food Law System beyond Food*). Autor zwraca uwagę na wielowymiarowy charakter europejskiego i globalnego prawa żywnościowego, odnosząc tę cechę do przestrzeni (klastry produkcji żywności), wartości niematerialnej (żywność jako dobro kultury) oraz polityki (relacja konsument – obywatel).

Kolejny fragment ogólnego wprowadzenia zawiera rozbudowane opracowania na temat prawa żywnościowego i jego różnych aspektów w wielu

² Prof. Luigi Costato zmarł we wrześniu 2023 r., ale jako twórca idei i współautor tego dzieła pozostał jednym z jego redaktorów.

systemach prawnych poza Unią Europejską. Otwiera je szeroka prezentacja amerykańskiego prawa żywnościowego pióra M.T. Robertsa. Kolejne rozdziały dotyczą: zarządzania bezpieczeństwem żywności w Chinach (J. Sun), ustawodawstwa odnoszącego się do żywności w Ameryce Łacińskiej (L. González Vaqué i H.A. Muñoz Ureña), doświadczeń Argentyny w stanowieniu prawa w kontekście kodeksu żywnościowego (L.F. Pastorino i H.H. Pilatti). Ten ostatni zawiera także porównanie z doświadczeniami Unii Europejskiej.

Z kolei dalsza, można by powiedzieć zasadnicza, merytoryczna część dzieła obejmuje liczne rozdziały (aż 52) ujęte w trzech sekcjach. Trudno byłoby dokonać choćby ich wyliczenia. Z tego względu należy poprzestać na ogólnej charakterystyce, zwracając szczególną uwagę na dominujące w tej części nowości.

Pierwsza sekcja, określona jako „Ramy” (*The Framework*), skoncentrowana jest na prezentacji trendów, zasad i perspektyw prawa żywnościowego. Otwiera ją nowy rozdział N. Fortina, w którym autor stara się odpowiedzieć na pytanie, czy nauka może być neutralnym arbitrem w rozstrzyganiu sporów handlowych. Oczywiście nie mogły być pominięte, znane z poprzednich wydań, opracowania dotyczące przepisów międzynarodowych w kontekście prawa Unii Europejskiej (P. Borghi, rozdz. IX), relacji między prawem rolnym a prawem żywnościowym (L. Russo, rozdz. X), prawa konkurencji w odniesieniu do prawa rolnego i prawa żywnościowego (A. Jannarelli, rozdz. XI) czy wspólnej organizacji rynków rolnych (S. Bolognini, rozdz. XIII).

Zasygnalizowaną w przedmowie problematykę suwerenności żywnościowej zawiera rozdział XV opracowany przez L. Paoloni. Autorka pisze w konkluzjach m.in., że suwerenność żywnościowa wychodzi od rzeczywistych potrzeb terytorium, zamieszkujących je osób oraz różnych form organizacji życia społecznego. Również nowe w tym dziele są rozdziały dotyczące produkcji rolno-żywnościowej w kontekście praw człowieka (G. Miribung, rozdz. XVIII), żywności, religii i etyki (R. Saija, rozdz. XIX) czy jedzenia i rodzinnych wyborów (R. Musio, rozdz. XX). W tym ostatnim autor zwraca uwagę na rolę edukacji żywieniowej. Nie jest ona już wyłącznie zadaniem rodziny, ale także szkoły, a szerzej – społeczności, czyli wszystkich instytucji działających na danym obszarze.

Kolejna, najbardziej rozbudowana, sekcja recenzowanego dzieła jest zatytułowana „Instytucje i zasady ogólne” (*Institutions and General Rules*). Otwiera ją, znane z poprzednich wydań, opracowanie A. Germanò i E. Rook Basile na temat definicji (*Definitions of European Food Law*, rozdz. XXIII).

Autorzy twierdząco odpowiadają na pytanie, czy definicje zawarte w rozporządzeniu 178/2002 pozwalają na stworzenie systemu prawnego dotyczącego żywności (prawa żywnościowego). Dominują wszakże opracowania dotyczące tematów stosunkowo „świeżych”. Warto, tytułem przykładu, zwrócić uwagę na niektóre nowości. F. Bruno i G. Russo Corvace podejmują zagadnienie środowiska i różnorodności biologicznej (*Environment and Bio-Diversity*, rozdz. XXVI), podkreślając związek między środowiskiem a zmianami klimatu. W konkluzji stwierdzają m.in., że choć nadrzędnym celem jest przeciwdziałanie zmianom klimatu, to powinny być równocześnie wdrażane strategie mające na celu dostosowanie do istniejącej sytuacji.

Wypada również odnotować rozważania A. di Lauro dotyczące neuro nauki, smaków, komunikacji i żywności (*Neurosciences, Flavours, Communication and Food*, rozdz. XXXII), w których autorka, mając na uwadze neuromarketing, formułuje wyzwania dla prawa. W te nowości wpisuje się także L. Bodiguel opracowaniem dotyczącym lokalnych systemów żywnościowych w odniesieniu do doświadczeń francuskich (*Food and Terroir: Some Experiences in France*, rozdz. XLIV). Spośród autorów spoza Włoch warto też zwrócić uwagę na Ł.M. Sokołowskiego i jego rozważania na temat rozwiązywania problemu marnowania żywności w UE i w prawie wybranych państw członkowskich (*Addressing Food Waste in EU and Selected Member States Law*, rozdz. LV). Z kolei rozważania zamieszczone w trzeciej sekcji, dotyczącej zasad odnoszących się do niektórych produktów, ważnych na rynku spożywczym, zamyka rozdział K. Leśkiewicz na temat wody jako środka spożywczego i zasobu środowiskowego (*Water as Foodstuff and Environmental Resource*, rozdz. LIX).

Jak widać, treść recenzowanego dzieła jest bardzo szeroka, aczkolwiek nie obejmuje wszystkich zagadnień, jakie w prawie rolno-żywnościowym się mieszczą. Nie taki zresztą był zamysł redaktorów, którym chodziło o zaznaczenie trendów rozwoju tego prawa współcześnie, o pokazanie prawa żywnościowego „w ruchu”. Trzeba przyznać, że ta idea została należycie zrealizowana, a księga, wskazując kierunki rozwoju i prezentując wiele nowych zagadnień, może stanowić doskonałą inspirację do dalszych badań. Udział licznych ekspertów prawa żywnościowego z wielu państw podkreślił ponadnarodowy i globalny wymiar europejskiego prawa żywnościowego. Również to wyróżnia recenzowane dzieło spośród wielu innych opracowań poświęconych właśnie prawu żywnościowemu.

ROMAN BUDZINOWSKI

e-mail: roman.budzinowski@amu.edu.pl

ORCID: 0000-0003-4218-3143